

*Prof. Dr. Hasan YÜKSEL

ANADOLU BEYLİKLERİNDE VAKIFLAR

XIV.

yüzyılın başlarında Anadolu Selçuklu Sultanlığı'nın dağılması sonucu ortaya çıkan ve eski tabirle "tavâif-i mülûk" denilen Anadolu Beylikleri'nin ekserisi, daha önce muhtelif zamanlarda Anadolu'ya gelmiş olan ve Selçuklu sultanlarınca sınır boylarına "uclara" yönlendirip yerleştirilen Türkmen aşiret beyleri arasında, Bizans İmparatorluğu'na yakın uclarda ve kıyı bölgelerinde teşekkül etmişti. Selçuklu-İlhanlı yönetiminin etkin olduğu Orta Anadolu'da kurulan Beylikler ise sayıca daha azdı.

Selçuklu sultanının bir menşuru ile "uclara" yerleştirilen emirler konumunda olan Anadolu Beyleri'nin Selçuklu Devleti'nin 1308 veya diğer bir görüşe göre 1318'de inkrızıyla beraber, sanıldığı veya söylendiği gibi, hemen sahneye bağımsız birer Beylik olarak ortaya çıkmadıkları ve hatta 1349 tarihli İlhanlı tahrir defterinde hâlâ "ucat" adı altında aynı durumlarının devam ettiği görülmektedir¹. Bununla beraber bağımsızlık yönünde İlhanlılara karşı olduğu kadar biri birleriyle de sürekli bir mücadele ve yarış içinde bulunan bu Türkmen beylerinin Selçuklu devlet teşkilatını örnek aldıkları ve beylik merkezleri ile hâkimiyetleri altındaki topraklarda imaret, mektep, medrese, daru'l-kurra, han, hamam, köprü ve sair dini ve sosyal müesseseler yapmak ve yaşatmak için vakıflar tesis ettikleri bilinmektedir.

İşte burada, Anadolu Beyleri'nin tesis etmiş oldukları vakıflar üzerinde durulacaktır. Ancak, Osmanlı tahrir defterlerine bakıldığında, bu beylikler tarafından tesis edilen vakıflara ait vakfiyelerin çok az bir kısmının bugüne ulaştığı anlaşılmaktadır. Ne var ki, bu vakfiyelerin sayısının tespitine ilişkin her hangi bir çalışma da yapılmamıştır. Yalnız, başta Zeki Oral olmak üzere İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Halil Sahillioğlu, Feridun Nafiz Uzluk ve İbrahim Hakkı Konyalı tarafından bu Beyliklere ait oniki vakfiye neşredilmiştir². Bunlardan beşi Karamanoğullarına, ikisi Eratnalılara, beşi ise sırasıyla

Germiyanoğulları, Ramazanoğulları, Turgutoğulları, Çandarlızâdeler ve Osmanlı Beyliği'ne aittir.

Osmanlı Beyliği'ne ait üç vakfiyeye de yer verilen bu çalışmada, yayımlanmış olan vakfiyelerle beraber toplam 31 vakfiyeden hareketle Beylikler devri vakıflarına ilişkin bilgiler değerlendirilecektir.

Selçuklu devri vakfiyelerinde olduğu gibi, Farsça olarak kaleme alınan, Mart 1324 (R.ewel 727) tarihli Orhan Gazi Vakfiyesi³ dışında, Arapça olarak düzenlenen Beylikler devri vakfiyelerinin hiç birisi orijinal olmadığı gibi, elde mevcut olanların da bir takım istinsah problemleri bulunmaktadır. Bununla beraber, Selçuklu vakfiyeleri üzerinde uygulanan araştırma yöntemiyle⁴, Beylikler devrine ait vakfiyelerden bu dönem vakıf teşkilatı ve sosyal yapısına ilişkin bazı bilgiler elde edilmeye çalışılacaktır.

Değerlendirilmeye tabi tutulan 31 vakfiyeye göre, Beylikler devri vakıf kurucularının % 87.09'unun (31 vakfiyenin 27'si) bey ailesi (eski deyimi ile hanedan mensupları) üyesi oldukları görülmektedir. Bunlar arasında iki kadın vakıf kurucusu bulunmaktadır. Bu kadınlardan biri bey zevcesi; diğeri ise bir başka beyin vâlidesidir⁵.

* Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 58140 Sivas.

¹ Halil İnalcık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), 45.

² Beylikler devri vakfiyelerine ilişkin yapılan bu yayınlara bibliyografyada yer alacağından burada liste halinde verilmesine gerek duyulmamıştır.

³ İ.H.Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi 724 R. Ewel/Mart 1324", *Bellekten*, V/19 (Temmuz 1941), 277-288.

⁴ Hasan Yüksel, "Anadolu Selçuklularında Vakıflar", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygurluğu*, I (Sosyal ve Siyasal Hayat), (Editör: Ahmet Yaşar Ocak), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 2006, 309-325.

⁵ Biri Evâil-i Ramazan 723 tarihli Orhan Gazi'nin halilesi Espurçe Hatun Vakfiyesi, (*Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi: Bundan böyle; VGMA, Def. No: 590/207/181*), diğeri ise, Candaroğlu İsmail Bey'in validesi Devlet Hatun'a ait Gurre-i C. ahir 865 tarihli vakfiyesidir. VGMA, Def. No: 582/228/158.

Beylikler devri vakıf kurucularının % 12.90'ının (31'in 4'ü) da çelebi, fakih ve paşa unvanını taşıyan dini şahsiyetler olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bunların da bir kısmının bir şekilde bey ailesi (hanedan) ile herhangi bir ilişki içerisinde olan kişiler olduğu görülmektedir; sözgelimi, 10 R. evvel 725 tarihli vakfiyesine göre, İshak Fakih Germiyan hanedanına mensuptur. Hanedan üyeleri dışındaki bu % 12.90'lık bir grubu oluşturan vakıf kurucuların bir kısmı ise, vakfettikleri toprağı Anadolu Beyleri'nden ya temliknâmeyle⁶ veya satın alarak elde etmişlerdir⁷.

vakfın 11'i) ise "yarı hayrî yarı zürri" denilen vakıflardan oluşmaktadır. Bu tür vakıfların gelirinin önemli bir kısmı vakıf kurucusunun ailesine ve diğer kısmı ise dinî veya sosyal bir müessesenin ihtiyaçlarına tahsis edilir. Söz gelimi, Mayıs 1333 (evâhiri- Şaban 733) tarihli Ali Candar vakfının mevkufatı 32 çiftlikten oluşmakta ve bu çiftliklerden biri vâkıfın Kastamonu'da yaptırmış olduğu caminin imamına, biri de hatibine; geriye kalan 30 çiftlik ise, kız çocukları hariç erkek çocuklarına tahsis edilmiştir⁸. Selçuklu ve Osmanlı devri vakıflarının ortalama % 50'si bu tür vakıflardır. Müsadere

Anadolu Beylikleri Vakıf Kurucuları (31 Vakfiyeye Göre)

Toplumsal Statüleri		Toplam	%	%
Hanedan Üyeleri (Bey Ailesi)	Erkek	25	80.64	
	Kadın	2	6.45	87.09
Diğerleri	Çelebi	2	6.45	
	Fakih	1	3.22	12.90
	Paşa	1	3.22	
Toplam		31	100.00	100.00

38

Amaçlarına göre Beylikler devri vakıfları irdelendiğinde % 45.16'sının (31 vakfiyenin 14'ü) hayrî vakıflar olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile Anadolu Beyleri tesis etmiş oldukları bu vakıflar vasıtasıyla cami ve mescit gibi ibadet mekânlarıyla topluma dinî hizmet; gelip geçen yolculara, fakirlere ve talebelere kurmuş oldukları imaretlerle bedava yemek ve yiyecek; yaptırmış oldukları medrese ve mekteplerle de dinî eğitim ve öğretim hizmeti sunmuşlardır.

Ancak, Anadolu Beyleri, beyliklerinin mali kaynaklarının önemli bir kısmını bu tür hizmetlere aktarmakla İslam'daki sadaka-i cariyeye denilen dinî bir vecibeyi yerine getirmekle beraber; daha çok kurmuş oldukları veya kurma aşamasında buldukları küçük beyliklerine ve dolayısıyla siyasi nüfuzlarına bir meşruiyet ve bir mesnet sağlama çabasında olmuşlardır, denilebilir⁸.

Beylikler devri vakıflarının % 35.48'i (31

endişesi ve şer'i miras taksiminden kaçış, Selçuklular'da ve Osmanlılar'da bu tür vakıflara geniş bir uygulama alanı yaratmıştır. Beylikler devri vakıfları arasında da % 35 oranında yarı hayrî yarı zürri vakıfların revaç bulmasında bu etkiler söz konusu olmakla birlikte, esas ana nedenin siyasal istikrarsızlık olduğu söylenebilir. Çünkü İslam dünyasında sultanların veya hanedanların değişmesi vakıflara bir halel getirmemektedir. Devrin uleması bu hususta pek müsamahakâr davranmamıştır. Mesela, Germiyanogulları beyleri himayesinde yetişen

⁶ Hamidoğulları'ndan satın alınan üç mezraa ile tesis edilen bir vakıf Örneği: Hicri 702 tarihli Hüsvrev Çelebi b. Ali Çelebi Vakfiyesi, Isparta/Uluburlu, VGMA, Def. No: 579/399/178.

⁷ Ulu Arif Mehmet b. Bahaeddin Mehmet (Sultan Divanı) Çelebi, Germiyanoglu Yakup Bey'in kendilerine temlik ettiği beş çiftliği vakfa dönüştürmüşlerdir. VGMA, Def. No: 595/103/96.

⁸ B. Flemming, "Anadolu Beylikleri", *İslam Ansiklopedisi* (Bundan böyle İA), 12/II, 285.

⁹ VGMA, Def. No: 606/193/246.

ve Miladi 1401 (hicri 803)'de *Kenzü'l-Küberâ* isimli nasihatnâme türündeki eserini tamamlayan Şeyhoğlu Sadruddin Mustafa, zinhar ve zinhar, kimsenin vakfına ve hayırına dokunulmamasını devrin beylerine ve sultanlarına İslami bir nas olarak tavsiye etmektedir¹⁰.

Zürri/ailevi veya evlatlık denilen vakıflar ise Beylikler devri vakıflarının % 19.35'ini (31 vakfın 6'sı) teşkil etmektedir. Beylikler devri vakıfları arasında yer alan zürri vakıflar, Anadolu Beylikleri'nin ya ilk devirlerinde veya inhitata yüz tuttıkları dönemlerde tesis edilen vakıflar oldukları görülmektedir¹¹.

Kuruluş Amaçlarına Göre Beylikler Devri Vakıfları (31 Vakfiye)

Türleri	Toplam	%
Hayri Vakıflar	14	45.16
Yarı Hayri Yarı Zürri Vakıflar	11	35.48
Zürri (Ailevi/Evlatlık) Vakıflar	6	19.35
Toplam	31	100.00

Selçuklular ve Osmanlılar'da mer'i olan toprak rejiminin Anadolu Beylikleri'nde de aynen tatbik edildiği Osmanlı *Tahrir Defterleri* üzerinde yapılan araştırmalarla sarahat kazanmıştır¹². Bu toprak tasarruf rejimi ve vakıf hukukuna göre, Beylikler devri vakıflarına bakıldığında, Anadolu Beylikleri vakıflarının %12.90'ının (31 vakfın 4'ü) ferdî mülke konu olabilen han, hamam ve yerleşim alanları çevresinde (tetimme-i süknada) yer alan bağ, bahçe ve sair küçük alanlar üzerine kurulu bulunan "sahih vakıflar" olduğu görülmektedir. İsfendiyoğulları'ndan İsmail Bey'in Şaban 835 tarihli vakfiyesi ile Ramazanoğulları'ndan Mahmut Bey b. Davut Bey'in evâil-i Ramazan 909 tarihli vakfiyeleri örnek olarak gösterilebilir.

Gelir kaynaklarının bir kısmı ferdî mülke konu olabilen taşınmazlardan ve bir kısmı mirî arazilerden oluşan, "yarı sahih yarı irsadi vakıflar" ise, Anadolu Beylikleri'ne ait vakıfların % 29.03'ünü (31 vakfın 9'u) teşkil etmektedir.

Bu dönem vakıflarının % 58.06'sı (31 vakfın 18'i) mirî arazi üzerine tesis edilen "irsadi vakıflar"dır.

Vakıf Hukukuna Göre Selçuklu Vakıfları (72 Vakfiye)

Türü	Toplam	%
Sahih Vakıflar	4	12.90
Yarı Sahih Yarı İrsadi Vakıflar	9	29.03
İrsadi Vakıflar	18	58.06
Toplam	31	100.00

Anadolu Beylikleri'ne ait vakıfların gelir kaynaklarının işletme biçimleri ve şartları irdelendiğinde, vakıf kurucularından % 74.19'unun (31 vakfın 23'ü) tesis etmiş oldukları vakıfların, gelir kaynaklarının icar ve işletme şekillerine ilişkin herhangi bir koşul ileri sürmedikleri görülmektedir. Çok mahdut alanlarda egemenlik süren Anadolu Beyleri, tesis etmiş oldukları bu vakıfları bir tür aile işletmesi olarak düşündükleri; bunun için de bu mütevazı vakıflarının gelir kaynaklarının işletme şartlarına ilişkin vakfiyelerine herhangi bir şart dercetmedikleri anlaşılmaktadır.

Vakıflarının gelir kaynaklarına ilişkin şartlar ileri sürenlerin % 9.67'sinin vakıf akarlarının üç seneden fazla süreyle icara verilmemesini; %6.45'inin ise vakıf akarlarının her sene eşdeğer bir şekilde (ecri misliyle) kiraya verilmesini şart koşmaktadır.

Eğer bir seneden fazla süreyle kiraya vermek zarureti olur ise, üç seneden daha uzun bir süreyle akit yapılmamasını ve bu durumda birinci akit süresi bitmeden ikinci bir sözleşmeden kaçınılmasını ısrarla belirtmişlerdir.

¹⁰ Kemal Yavuz, *Şeyhoğlu Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*, Ankara 1991, 100.

¹¹ Bu tür vakıflara, Evâil-i Ramazan 723 tarihli Espurçe Hatun Vakfiyesi (VGMA, Def. No: 590/207/181) veya 15 safer 746 tarihli Ramazanoğullarından Davut Bey oğlu Fağfur Paşa Vakfiyesi, *Vakıflar Dergisi* (Bundan böyle: VD), X, Ankara 1973, 136-150) örnek olarak gösterilebilir.

¹² İ. H. Uzunçarşılı, "Ondört ve Onbeşinci Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi", *Bellekten*, II/5-6 (II. Kanun-Nisan 1938), 99-106; Yaşar Yücel, *XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri*, Ankara 1980, 131 vd.

% 6.45'i ise söz konusu vakıf akarlarının zamana göre iyi bir şekilde (en efdal tarzda ve hüs-ni surette); % 3.22'si de bugünkü ifadeyle yasal bir şekilde (icare-i sahiha-i şeriyeye ile) icara verilmesini istemiştir.

Vakıf kurucuları haksızlık yapan ve zulüm-kâr kimselere vakıflarına ait hiçbir şeyin icara ve ortağa verilmemesinde ısrar etmişlerdir¹³.

A. Beylikleri Vakıflarının İcar Süreleri (31Vakfiyeye Göre)

İcar süresi ve koşulları	Toplam	%
İcar şekli ve şartı belirtmeyenler	23	74.19
Vakfın akarlarının üç seneden fazla süreyle icara verilmemesi	3	9.67
Her sene ecr-i misliyle icara verilsin	2	6.45
Zikrolunan evkafın hüs-ni surette istiglalini	2	6.45
İcare-i sahiha-i şeriyeye ile icar olunmasını	1	3.22
Toplam	31	100.00

Daha önce Anadolu Selçuklu sultanlarının uclarda görevli birer emiri durumunda olan ve kendilerine ikta olarak tevcih edilen topraklar üzerinde Selçuklu yönetim anlayışı ve örgütü içerisinde faaliyet gösteren Anadolu Beyleri'nin farklı bir vakıf teşkilatı olabileceği veya başka bir etkileşime maruz kalabilecekleri ilk anda tasavvur edilemeyebilir. Ancak, Beylikler devri vakıflarına ilişkin vakfiyeler incelendiğinde temelde olmasa da bazı küçük farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere, Beylikler devri vakıf kurucularının %74.19'unun vakıf taşınmazlarının icar ve işletmelerine ilişkin herhangi bir şart koymamaları bu farklılığa örnek olarak gösterilebilir. Keza, Anadolu'nun güney sınırında yer alan Ramazanoğulları'ndan Mahmut Bey b. Davut Bey'in evâil-i Ramazan 909 tarihli vakfiyesinin inşa tarzında Memlük etkisinin açıkça görüldüğüne¹⁴; Karamanoğlu Ali Bey'in evâsıt-ı Rebiü'l-evvel 818 tarihli vakfiyesinde Selçuklu devri uygulaması olan, değişik hususlar için şahit gösterme geleneğinin sürdüğüne¹⁵ ve evâsıt-ı Safer 920 tarihli Zülkadiroğulları devrine ait Ali Bey b. Kici Bey vakfiyesinin inşa tarzı bakımından Osmanlı

vakfiyelerine çok benzediğine¹⁶ şahit olunmaktadır.

Karamanoğulları ve Zülkadiroğulları'nda tanzim edilen vakfiyelerin aynen olduğu gibi kadılarca tasdik ve beyliğin kadıaskeri tarafından da tescil edildiği görülmektedir. Sözgelimi, Karamanoğlu Ali Bey'in vakfiyesi Niğde kadısı tarafından tasdik ve Karamanoğulları'nın yanında kadıaskerlik yapan Molla Fenari denilen Şemseddin Mehmet tarafından tescil edilmiştir. Keza, Hicri 870 tarihli Karamanoğlu İbrahim Bey vakfiyesi de Larende kadısı tarafından tescil ve kadıaskeri tarafından tasdik edilmiştir. Yine Muharrem 906 tarihli Alaüddeve b. Süleyman Bey vakfiyesini tasdik eden, kendisini Zülkadiroğulları Beyliği'nde Hanefi mezhebine mensup kadıasker Abdurrahman b. Yusuf olarak tanıtmaktadır¹⁷. Bu duruma göre, bütün Anadolu Beylikleri teşkilatlarında birer kadıasker bulunduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu Beyleri'nin % 38.70'i (31'in 12'si) tesis etmiş oldukları vakıflarına mütevellî (yönetici) atamamış; % 32.25'i (10 vakıf kurucusu) hayatta oldukça vakfın yönetiminin kendi uhdesinde kalmasını istemiş; % 16.12'si (5'i), vakfının yönetimini erkek evladlarına; biri, ismen tayin ettiği evladına, bir diğeri de azat ettiği kölelerine, ikisi de, "adına vakıf tesis ettikleri şeyh ve evladına" bırakmıştır.

Anadolu Beyleri'nin % 93.54'ü (31 vakfiyenin 29'u) tesis ettikleri vakıflarına nazır denilen denetici tayin etmemiş, birisi ise hayatta oldukça kendi uhdesinde kalmasını şart

¹³Hicri 835 Kastamonu, İsmail b.İbrahim b. İsfendiyar Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/255/156.

¹⁴Halil Sahillioğlu, "Ramazanoğulları'ndan Davut Bey oğlu Mahmud Bey Vakfiyesiyle Fağfur Paşa oğlu Ali Paşa Vakfiyesi", VD, X (Ankara 1973), 138.

¹⁵İ Hakkı Uzunçarşılı, "Niğde'de Karamanoğlu Ali Bey Vakfiyesi", VD, II (1942), 45-80.

¹⁶Halil Sahillioğlu, a.g.m., 137.

¹⁷VGMA, Def. No. 590/105/98.

koşmuştur. Germiyan-zade İshak Fakih adındaki bir vakıf kurucusu ise vakfının nezaretini Mevlevi halifelerine tevcih etmiştir¹⁸.

Bu araştırmada ele alınan 31 vakfiyeye göre, Beylikler devri vakıflarının 258 vakıf görevlisi (mürtezakası) bulunmaktadır. Vakıf

Hanefi mezhebi fıkhı tedrisiyle meşgul olmasını şart koşmaktadır²¹.

Öte yandan kimi vakıf kurucularının, vakıflarında istihdam edilecek vazife erbabının seçiminde, kendi egemenliği altındaki şehirlerde yetişen elemanlara öncelik verilmesini şart

Beylikler Devri Vakıflarının Mütevellî ve Nazırları (31 Vakfiyeye Göre)

Görevlendirilenler	Mütevellî				Nazır			
	I.	II.	III.	%	I.	II.	III.	%
Atama dereceleri								
Atama Yapmayanlar	12				29			
Hayatta oldukça vakfın kendisi	10				1			
Evlad-ı evlad-ı evlad-ı zukuru	5	11	11					
İsmin tayin ettiği evladı	1	2	2					
Ütekası ve evlad-ı evladı ütekası	1	1	1					
Adına vakıf tesis ettikleri şeyh ve evladı	2	2	2					
Mevlevi halifesi					1	1	1	
Müderriş						1		
Belde kadısı ve hâkimine			2				3	
Toplam	31				31			

görevlileri arasında gösterilen 65 medrese talebesi (fakih) dışında; en çok istihdam edilen vazife erbabı sırasıyla, 64 cüzhân, 19 mütevellî, 16 imam, 12 şeyh, 11 müderriş, 10 ferraş ve 8 hatip olarak sıralanabilir.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde olduğu gibi Beylikler devri vakıflarında da istihdam edilen görevlilerde işin niteliğine göre belirli beceriler ve ahlakî normlar aranmaktadır. Söz gelimi, bir vakıf kurucusu, tesis etmiş olduğu vakfın, görevlileri arasında yer alan imamın ve türbedarın iyi halli (sülehadan); müezzinin güzel sesli ve namaz vakitlerini bilen; vakfın gelirlerini toplayacak olan câbinin ise dürüst (emin) ve vakıf katibinin ehli-kalem ve rakamdan olmasını şart koşmuştur¹⁹.

Karamanoğlu Ali Bey, Niğde'de yaptırmış olduğu medresede görev yapacak müderrişin ve okuyacak olan talebelerin Hanefi veya Şafii mezhebinden olmalarını temel koşul olarak ileri sürmektedir²⁰. Candaroğulları'ndan İsmail Bey b. İbrahim, Kastamonu'da yaptırdığı medresede görev yapacak olan müderrişin Hanefi mezhebinden (Hanefiyyü'l-mezhep) olmasını ve

koştukları görülmektedir. Söz gelimi, Maraş Emiri Alaüddeve Bey, Maraş'taki, vakıflarında istihdam edilecek ulemanın Maraşlılar arasından intihap edilmesini ve hatta bir göreve Hanefi mezhebenden olmaları şartıyla, müracaat edenler arasında yabancıya göre (bilgi bakımından) daha aşağı derecede de olsa Maraşlının tercih edilmesini önermektedir²².

Beylikler devri vakıf görevlilerinin ücretlerinin çoğunlukla aynî ve nakdî olarak verildiği görülmektedir. Örneğin, Candaroğulları'ndan İsmail Bey'in Kastamonu'da yaptırdığı medresede görev yapacak olan müderrişin gündelik dört dirhem ile yıllık altı müd²³ buğday ve altı müd arpa ücret olarak tahsis edilmiştir.

¹⁸ VGMA, Def.No: 608/296/240.

¹⁹ VGMA, Def. No: 604/46/63.

²⁰ İ. H. Uzunçarşılı, *agm.*, 45-80.

²¹ İsmail Bey b. İbrahim b. İsfendiyar Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/255/156.

²² Muharrem 906, Maraş, Alaüddeve b. Süleyman Bey Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 590/105/98.

²³ Ortaçağ'da Anadolu'da hacim ölçüsü olarak birçok değişik müdd olduğu anlaşılmaktadır. 1330'larda bir müddün 69.5 kg ağırlığında olduğu söylenmektedir. Bkz. Walter Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, çev. Sevim Acar, İstanbul 1990, 57.

Aynı vakfın mektebinde istihdam edilecek olan muallime ise gündelik üç dirhem ile altışar müd arpa ve buğday ücret olarak şart koşulmuştur.

Bu vakıf görevlilerinin atamasının ve azillerinin mütevelliyeye bırakıldığı, vali ve kadıların müdahalede bulunmaması vakfiyelerde sarahaten belirtilen koşullar arasındadır²⁴.

Kimi vâkıflar ise, hizmetinde kusuru olmayanların azledilmemesini; hizmetinde kusur edenlerin hemen işine son verilmemesini ve kendilerine nasihat edilmesini; ikinci kez

Coğrafi açıdan Beylikler devri vakıflarının gelir kaynaklarına bakıldığında, % 66.52'sinin (729 ünitenin 485'i) kırsal alanlarda ve %33.47'sinin (729'un 244'ü) şehirlerde daha doğrusu iskân alanları çevresinde (tetimme-i süknada) yer aldığı görülmektedir.

Beylikler devri vakıf gelir kaynaklarının %62.41'ini (729 ünitenin 455'i) oluşturan divan, karye, mezra, çiftlik, arazi, tarla, bağ, bahçe, zeytinlik, bostan ve çeltik suyu gibi tarım üretim alanlarının % 95.38'inin (455 ünitenin 434'i) Selçuklular'da ve Osmanlılar'da olduğu

Beylikler Devri Vakıflarının Gelir Kaynakları (31 Vakfiyeye Göre)

Vakfedilen Mülk Çeşitleri	Konumu		Toplam	Mülk Edinme Biçimleri		Mülk Tipleri		Toplam	%
	Kırsalda	Şehirde		Temliknameli	İştiracen	Mülk	Hisseli Mülk		
Divan	2		2			2		455	62.41
Karye	152		152	9		100	43		
Mezraa	149		149	2	7	120	20		
Çiftlik	47		47	6	4	37			
Arazi/arz	53	6	59	6	26	26	1		
Tarla	9		9			9			
Hakure		1	1			1			
Bağ	11	6	17			17			
Bahçe	2	7	9			9			
Zeytinlik	1		1			1			
Bostan		1	1						
Su/Çeltik suyu	8		8			7	1		
Menzil	1	1	2			2			
Hamam		11	11			6	5		
Dükkân		188	188			188			
Bezzazistan		6	6						
Fırın		1	1				1		
Han		8	8			7	1		
Rüşum/Cizye	6		6			4	2	6	0.82
Ma'sara/Cendere		2	2			2		52	7.13
Değirmen	42	4	46			43	3		
Dink	2	2	4			4			
Toplam	485	244	729					729	
%	66.52	33.47	100.00						100.00

hizmette kusur edenlerin nasihatle beraber azarlanmasını, üçüncü kez hizmetlerini aksatanların işine son verilmesini şart koşmuşlardır²⁵.

²⁴Muharrem 906, Maraş, Alaüddavle b. Süleyman Bey Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 590/105/98.

²⁵3 Şaban 833, Çankırı, Emiri muazzam Melik Kasım b. Melik İsfendiyar Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 593/247/195.

gibi mirî arazi rejiminin egemen olduğu kırsal alanlarda yer alan ziraî üretim alanlarıdır, ferdi mülke konu olmaz. Bunun için bu tür tarım alanları üzerinde kurulu bulunan vakıflara irsadî, bir diğer ifadeyle tahsisat kabilinden vakıflar denilmektedir.

Vakıf terminolojisinde musakkafat olarak nitelenen han, hamam, dükkân, bedesten, fırın, menzil gibi çatılı ticarî mekânlar Beylikler devri vakıf gelir kaynaklarının % 29.62'sini (729'un 216'sı) teşkil etmektedir.

Ma'sara²⁶, cendere, değirmen, dink²⁷ vs. gibi imalat mekânları Beylikler devri vakıf gelir kaynaklarının % 7.13'ünü (729 ünitenin 52'si) teşkil etmektedir.

Beylikler devri vakıf gelir kaynakları arasında gayrimüslimlerden alınan cizye ve diğer bazı rüsum gelirleri cüzî de olsa % 0. 82 (6 ünite)'lik bir oran ile yer almaktadır.

Beylikler devri vakıf hayratının mekânsal dağılımına bakıldığında, % 7.82'si (115'in 9'u) derbent ve yollar üzerinde; % 31.30'u (115'in 36'sı) ise köylerde tesis edildiği görülmektedir. Kırsal alanda yer alan bu vakıf hayratı daha çok zaviye, cami ve mescit gibi yapılarıdır.

Beylikler devri vakıf hayratının % 33.91'i (115 hayratın 39'u) şehirlerde bulunmaktadır. Vakfiyelerdeki tasvirlerle bakıldığında şehirlerde yer alan bu hayratın % 6.08'inin eski kent merkezleri olan kale içlerinde olduğu anlaşılmaktadır. Kazalarda yer alan vakıf hayratı ise % 16.52 (115'in 19'u)'dir.

Vakfiyelerde, Beylikler devri vakıf hayratının % 10'unun (115'in 12'si) konumuna ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır.

Beylikler devri vakıf gelirlerinin, toplumun ve vakıf kurucuların ailelerinin hangi tür ihtiyaçlarına tahsis edildiğine ilişkin, genel bir

Beylikler Devri Vakıf Hayratı (31 Vakfiyeye Göre)

Hayratın Türü	Vakıf tarafından		Toplam	Mekansal Dağılımı						Belirtilmeyen	Toplam
	İnşa edilen	İhya edilen		Derbent ve Yollarda	Köylerde	Şehirde	Şehir içi	Haric (Kale dışı)	Kazalarda		
Cami	6	5	11		6	2			4		11
Mescid	7	4	11	1	1	3		1	4		11
Zaviye hanıgah Tekke	26	38	64	6	29	9		1	7	12	64
Türbe Kubbe	3	3	6			5		1			6
Medrese	7	6	13			8		1	4		13
Daru'l-kurra	1		1					1			1
Kütüphane	1		1			1					1
İmaret	4		4			2		2			4
Mai-carı Su yolu	1	1	2			2					2
Köprü	1	1	2	2							2
Toplam	57	58	115	9	36	32		7	19	12	115
%	49.56	50.43	100.00	7.82	31.30	27.82		6.08	16.52	10.43	100.00

Beylikler devri vakıf hayratının % 49.56'sı (115 ünitenin 58'i) Anadolu Beyleri tarafından yeni inşa edilmiştir. Vakıf hayratının % 50.43'ü (115'in 58'i) Selçuklu devrinden veya daha sonraki dönemlerden kalan ve Anadolu Beylerince ihya edilen cami, mescit, medrese, türbe, çeşme vb. yapılarıdır.

görünüm elde edebilmek için vakfiyelerde yer alan verileri tasnif etmek gerekir. Bunun için Beylikler devri vakıf gelirlerinin hizmet

²⁶Yağ ve şirasını çıkarmak için üzüm, susam ve bezir gibi bitkilerin tanelerinin sıkıldığı imalathane.

²⁷Pirinç ve bulguru kabuğundan ayırmakta kullanılan bir tür araç (değirmen).

alanlarına göre dağılımları; vakfa yönelik hizmetler, vakıf kurucularının aile fertlerine ilişkin hizmetler, dinî hizmetler, eğitim hizmetleri, sosyal hizmetler gibi başlıklar altında değerlendirilebilir.

Beylikler devri vakıf kurucularının hemen hemen hepsinin ortak talebi; tesis etmiş oldukları vakıflarının akarlarından elde edilen gelirlerle öncelikle vakıfların mevkufat denilen gelir kaynakları ile hayratın onarım ve bakımlarının yapılması²⁸; ondan sonra vakfiyelerde belirtilen hizmetlerin deruhte edilmesidir²⁹. Böylece ebedî bir gaye için tesis etmiş oldukları vakıflarına bir süreklilik kazandırmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Kimi vakıf kurucuları tesis ettikleri vakıflarının gelir fazlasının³⁰; kimisi ise, mevkufatın ve hayratın tamir ve bakımı için ayırdıkları tahsisatın artanının, vakfa gelir getirecek uygun bir mülk bulunduğu anda vakfa eklenmesi için, müteveli tarafından biriktirilmesine ilişkin koşullar koymuşlardır³¹.

Yukarıda zikredildiği üzere, bu dönem vakıf hayratının % 50.43'ü (115'in 58'i) daha önceki zamanlarda tesis edilip, Anadolu Beyleri tarafından bakım ve onarıma alınan sosyal, kültürel ve dinî müesseselerdir. Sözgelimi, Temmuz 1500 (Muharrem 906) tarihli vakfiyesine göre, Alaüddeve Bey, Ashab-ı Kehf Mezraası'nda babası Süleyman Bey'in yapımı olan buk'ayı (zaviyeyi), mescidi ve medreseyi birlikte ihya edip, bakım ve giderleri için beş köy ile dört mezrayı vakfetmiştir³².

Keza daha önce söz konusu edildiği üzere, Beylikler devri vakıflarının % 19.35'i vakıf kurucularının aile bireyleri yararına tesis edilen zürri vakıflardır. Bunlara, % 35.48'ini oluşturan "yarı hayrî yarı zürri" denilen, (teorik olarak en azında gelirin yarısı vakıf kurucusunun aile efradına tahsis edilen) vakıflar da eklendiğinde, yaklaşık olarak Beylikler devri vakıf gelirlerinin % 37.09'unun vakıf kurucularının aile bireylerine tahsis edildiği söylenebilir. Aile bireylerine tahsis edilen vakıf yönetimi

(mütevelliği) ve dolayısıyla tevliyet hakkı olarak el konulan vakıf gelirleri de buna eklenmelidir.

Kısacası; ister Selçuklu ister Beylikler veya Osmanlı devrinde olsun, vakıf kurucularının şer'i miras sisteminden ve müsadere endişesinden emin olmak ve hal-i hayatında edindiği serveti güvenli bir şekilde evladına aktarmak için vakıf müessesesinden istifade ettikleri görülmektedir. Söz gelimi, Mayıs 1333 (Evâhir-i Şaban 733) tarihinde Kastamonu'da Ali Candar tarafından tesis edilen vakfın mevkufatı 32 çiftlikten ibarettir. Vakfiyeye göre vâkıf bu 32 çiftliğin birini, muhtemelen Turnalı Karyesi'nde yaptırmış olduğu caminin hatibine ve birisini de imamına tahsis etmiştir; geriye kalan 30 çiftliği ise kızları hâriç olmak üzere erkek evlâdlarına (evlâd-ı evlâdının zükürüne) vakfetmiştir. Vakfın tevliyeti de, keza kızlar hâriç erkek evlâdlarına tahsis edilmiştir³³. 17 Haziran 1345 tarihli Ramazanoğulları'na ait bir vakfın mevkufatı; 20 köyün tamamı, 4 köyün ise değişik oranlardaki hisseleri, bir mezra, bir bahçe ve 3 parça araziden oluşmaktadır. Vâkıf vakfiyesinde kayıtlı bulunan bütün bu mülkleri oğlu Fağfur Bey'e ve bunun zürriyetine vakfetmiştir³⁴. İşte, Selçuklu ve Beylikler devri bir kısım vakfiye suretlerinin bugüne intikali, bu vakıf aile ilişkisine dayanmaktadır; Halil Sahillioğlu³⁵ ve Osman

²⁸Hicri 835 tarihli, İsmail Bey b. İbrahim Bey b. İsfendiyar Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/255/156.

²⁹İ. H. Uzunçarşılı, "Karamanoğulları Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmaretine Vakfiyesi", *Bellekten*, 1/1 (1. Kanun 1937), 56-164; Şaban 865, Kastamonu, İsmail Bey, b. İbrahim Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/228/159.

³⁰İ. H. Uzunçarşılı, "Niğde'de Karamanoğlu Ali Bey Vakfiyesi", *VD*, II (1942), 45-80.

³¹VGMA, Def. No: 608/296/240.

³²VGMA, Def. No: 590/105/98.

³³VGMA, Def. No: 606/193/246.

³⁴Halil Sahillioğlu, *agm.*, 137.

³⁵Halil Sahillioğlu, "İkinci Keykavüs'ün Bir Mülknâmesi", *VD*, VIII (Ankara 1969), 57-65.

Turan³⁶ tarafından yayımlanan Selçuklu devri mülknâmeleri de keza bu şekilde korunabilmiştir.

Kimi vakıf kurucuları ölmeden önce kendileri için türbe yaptırmış ve aile bireylerinden okuyup ulema payesine ulaşan kimselerin de öldükleri zaman dilerlerse defnedilebileceklerini belirtmişlerdir³⁷.

Anadolu Beylerince tesis edilen vakıfların, dinî hizmetlere katkılarının başında, yaptırmış oldukları veya bir şekilde yaşatmaya çalıştıkları cami, mescit, türbe ve zaviyeler gelmektedir ve bu tür dinî hizmet veren kurumlar Beylikler devri vakıf hayratının % 80'ini (115 yapının 92'si) oluşturmaktadır. Gerçi zaviyelerin daha çok gelip geçen yolculara hizmet veren birer konaklama merkezi olduğu da söylenebilir.

İster kendilerince veya daha önceki devir ve zamanlarda başkalarınca yapılmış olsun, vakıf kurucuları, bu tür dinî mabet ve merkezlerin sergi, aydınlatma, temizlik ve bakımı için gerekli tahsisatları ayırmışlardır. Mesela, Haziran 1432 (Evâil-i Şevval 835) tarihli vakfiyesine göre, Germiyanogulları'ndan Babuk Bey b. Yakup Bey, Eme'teki bir caminin hasırları eskidikçe yenilenilmesi ve aydınlatılmasında kullanılmak üzere yağ alımı için gündelik yarım dirhem tahsisat ayırmıştır. Ayrıca kandil ve çerağların bakımı ve zamanında yakılıp söndürülmesi için de yıllık 40 dirhem ücretle bir kandilci tayin etmiştir³⁸.

Sevabı başta kendileri ve aile efratlarına bağışlanmak üzere, özellikle sabah namazlarından sonra, pazartesi ve cuma geceleri cüz okunmasına ilişkin birçok kayıt ve şartlar vakfiyelerde yer almaktadır.

Vakıf kurucuları dinî yasaklara uymayanların vakıf hizmetlerinden uzak tutulmasını istemektedir. Söz gelimi, bir vâkif, dinin yasakladığı günahlara bulaşmış (fısk u fucür ile alude olmuş) olanların, namazı terk edenlerin, cemaate gelmeyenlerin, erbabı bid'at ve ehli hevanın imaretinde kalmasına ve

vakfına musallat olmasına meydan verilmemesini şart koşmuştur³⁹.

Bu dönem vakıf kayıtlarına bakıldığında, Anadolu Beyleri'nde şiddetli bir Ehli-beyt muhabbeti olduğu görülmektedir. Mesela, Hicri 835 tarihli vakfiyesine göre Kastamonu'da şehrin eteğinde Şehinşah Kayası denilen yerde bir imaret, bir medrese ve yanı başında kendisi için bir türbe yaptıran Candaroğulları'ndan İsmail Bey, bu türbeyi akrabası ile ulema ve sâdattan dileyenlerin öldüklerinde defnedilmeleri için vakfettiğini belirtmektedir. İsmail Bey, ayrıca imaretinde ağırlanacak saygın yolcular arasında ilk başta sâdâtı zikretmeyi de ihmal etmemiştir⁴⁰. Candaroğulları'ndan Kötürüm Bayezid adına Kerbela faciasını konu alan Maktel-i Hüseyin adında bir eser kaleme alındığının burada hatırlatılması gerekir⁴¹. Bektaşilere ait olduğu bilinen Keskin'deki Şeyh Hıdır Zaviyesi de Candaroğulları'ndan İsfendiyar Bey'in vakfidir⁴². Zulkadiroğulları'dan Alaüddevle b. Süleyman Bey ise, Antakya'da şehre getirdiği bir suyu Kerbela şehidlerinin ve kardeşi Şehsuvar Bey'in ruhları için vakfetmiştir⁴³. Ayrıca bu suyun bakımı ve sürekli akması için Maraş'taki dükkânlarını buraya tahsis etmiştir.

Beylikler devrinde Anadolu'yu dolaşan İbn-i Batuta'nın *Seyahatnamesi* ile Eflakî'nin

³⁶ Osman Turan, "İkinci İzzeddin Keykâvus'e Dair Bir Temliknâme", 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan, İstanbul 1950-1955, 157-176.

³⁷ VGMA, Def. No: 582/255/156.

³⁸ VGMA, Def. No: 1751/151.

³⁹ VGMA, Def. No: 582/255/156.

⁴⁰ "...ve bu kümbeti gerek akrabasından ve gerek başkalarından olan ulema ve sâdâta kendisiyle beraber medfen olmak ve onlarla hem civar olmak üzere vakf ve haps etti" Bkz. Hicri 835 Kastamonu, İsmail Bey b. İbrahim Bey b. İsfendiyar b. Bayezid Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/255/156.

⁴¹ Yaşar Yücel, "Candaroğulları", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VII (İstanbul 1993), 146-149.

⁴² Recep 800, Candaroğlu Melik İsfendiyar Bey Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 597/98/69.

⁴³ Muharrem 906, Maraş, Alaüddevle b. Süleyman Bey Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 590/105/98.

Menakibü'l-Arifin'inde yer alan kayıtlarda Anadolu Beylikleri'nde öğrenme ve öğretmeye karşı büyük bir istek ve ihtiyakin olduğu görülmektedir⁴⁴. Hatta bu beylerden birinin kendisi için tesis ettiği türbeye defnedilmelerine müsaade ettiği kimseler arasında ulema da bulunmaktadır.

Bu araştırmada ele alınan 31 vakfiyeye göre, Beylikler devri vakıf hayatının % 13.04'ü (115'in 15'i) medrese, daru'l-kurra, kütüphane gibi eğitim müesseseleridir. Bu dönemlerde namaz vakitleri dışında mescit ve camilerin de çoğu zaman mektep ve medrese olarak kullanıldıkları bilinmektedir. Böylece Beylikler devrinde vakıflar eliyle daha geniş bir eğitim hizmeti sağlanmaya çalışıldığı söylenilebilir.

Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu medreselerinde öğretilen Sünni İslam akidesi ve düşüncesini öğretme ve yayma amacının Beylikler devri medreselerinde de egemen olduğu görülmektedir. Mesela, evâsıt-ı Rebiü'l-evvel 818 tarihli vakfiyesine göre, Karamanoğlu Ali Bey, Niğde'de yaptırmış olduğu medreseyi, şer'i ilimlerin eğitim ve öğretimi ile uğraşan talebe ile Hanefi ve Şafii mezhebinde olan müderris ve müdirlere vakfetmiştir.

Ali Bey vakfının geliriyle öncelikle vakfın bakım ve onarımının yapılmasını, sonra medresenin yaygı ve aydınlatma gibi zarurî ihtiyaçlarının giderilmesini; geriye kalan vakıf gelirinun 100 hisseye bölünmesini ve medresede ders veren müderrise 20 hisse, yardımcısı muide 10 hisse ve medresenin mevcut 15 öğrencisine 45 hisselerin dağıtılmasını istemektedir. Talebelere tahsis edilen bu 15 hisse medrese öğrencilerinin eğitim düzeyine göre dağıtılacaktır⁴⁵.

Candaroğulları'ndan İsmail Bey b. İbrahim Bey, imaretinin yanında yaptırmış olduğu medresede görev yapacak olan müderrisin, Hanefi mezhebine mensup olmasını ve bu mezhebin fıkhnınun eğitim ve öğretimiyle uğraşmasını; ayrıca medreseye devam eden ve ulûm-ı şer'iyeye ile meşgul olan talebeye her gün

için beş dirhem (müderis bu parayı münasib bir şekilde bunlara taksim edecek) ile her birine imarettten yeter miktarda çorba ve ekmeğ verilmesini talep etmektedir. İmaretinin bulunduğu mahalleye de yetim ve diğer çocukları hiçbir şey istemeden okutacak evli, müttaki, ilm-i kiraati bilen ve tecvid ilmi gibi zarurî bilgilere vâkıf bir muallim atanmasını şart koşmuştur⁴⁶.

Yine, Hicri 835 tarihli vakfiyesine göre, Karamanoğlu İbrahim Bey de, Larende'de yaptırmış olduğu camide görev yapacak olan imam ve müezzinde aranan temel koşulların başında Hanefi mezhebine mensubiyet gelmektedir⁴⁷.

Beylikler devri medreselerinde müderrislik yapabilmenin temel önceliğinin Hanefi mezhebine mensubiyetten geçtiği ve bunun sadece Candaroğulları ile Karamanoğullarıyla sınırlı olmadığı görülmektedir. Mesela, Muharrem 906/Temmuz 1500 tarihli vakfiyesine göre, Zülkadiroğulları'ndan Alaüddevle Bey, başta Maraş olmak üzere beylik toprakları üzerinde yaptırmış olduğu medrese, mescit, cami, zaviye ve benzeri müesseselerde istihdam edilecek görevlilerin Hanefi mezhebinden olmak şartıyla Maraşlı olan ulemadan seçilmesini; hatta öyle ki Hanefi mezhebine mensubiyet koşulu dışında, diğer nitelikler bakımından Maraşlı ile hariçten gelen adaylar arasında nitelik açısından Maraşlı daha düşük olsa bile yine onun tercih edilmesini şart koşmuştur⁴⁸. Vâkıf, ileri sürdüğü bu temel koşullardan sonra, vakfiyesinde anılan

⁴⁴B. Flemming, *agm.*, 285.

⁴⁵İ. H. Uzunçarşılı, *agm.*, 45-80.

⁴⁶"...müderisin Hanefiyyü'l-mezhep olmasını, fıkhnı hanefiyye mesailini takrir ve tedris ile meşğul olmasını ...", Hicri 835/ Miladi 1431-1432 tarihli, Kastamonu, İsmail Bey, b. İbrahim Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/228/159.

⁴⁷İ. H. Uzunçarşılı, "Karamanoğulları Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmaretine Vakfiyesi", *Bellekten*, 1/1 (1. Kanun 1937), 56-164.

⁴⁸Muharrem 906 Maraş, Alaüddevle b. Süleyman Bey Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 590/105/98.

medreselerde görev yapacak müderrislerin, yasal ve geleneksel (mâni'-i şer'i ve adet-i örfi) bir özürleri olmadıkça derslerine devam etmelerini, tefsir, hadis, fıkıh ve kelim okutmalarını talep etmektedir.

Bu araştırmada ele alınan vakfiyeler incelendiğinde, Anadolu Beylikleri'nde vakıflar yoluyla tesis edilen sosyal hizmet müesseselerinin en dikkate şayanının imaretler olduğu görülmektedir. Burada vakfiyelerdeki bilgilerden hareketle Beylikler devrinde yaygın bulunan bir imaret tasviri çizilmeye çalışılacaktır.

27.4.1430 (3 Şaban 833) tarihli vakfiyesine göre, Melik Kasım b. Melik İsfendiyar, Ankara haricinde Sarayönü denilen yerde imaret, zaviye ve türbeden oluşan bir külliye yaptırmıştır⁴⁹.

Candaroğulları'ndan İsmail Bey b. İbrahim Bey de, Miladi 1431-32 (Hicri 835) tarihinde, Kastamonu'nun eteğinde Şehinşah Kayası denilen büyük kayanın üst tarafında Emir İmaret-i adıyla yeni bir imaret, yanına bir medrese ve onun yanına da öldüğünde defnedilmesi için bir türbe inşa etmiştir. İsmail Bey bu imareti, ulema, fukara, talebe ve sâdâtan veyahut bu düzeydeki yolculardan gelip geçenlere vakfettiğini belirtmektedir⁵⁰.

Karamanoğlu İbrahim Bey de, Temmuz 1432 (Evâil-i Şevval 835) tarihli vakfiyesindeki bilgilere göre, Karaman kasabasının kenarında (şarkında Yoğun Divar denilen mevkide) mescit, medrese, daru'l-kurra ve matbahtan ibaret olan bir imaret (külliye) yaptırmış ve yanındaki bahçeyle beraber vakfetmiştir⁵¹.

Konumlarına ilişkin verilen her üç örnekte görüldüğü kadarıyla, külliye şeklinde yapılan imaretlerin şehirlerin kıyısında inşa edildikleri anlaşılmaktadır.

Birçok yapı kompleksi içinde yer alan imaret binalarının detaylarına ilişkin bazı bilgilere de rastlanmaktadır. Mesela Muharrem 906 tarihli vakfiyesindeki kayıtlara göre

Zülkadiroğulları'ndan Alaüddeve b. Süleyman Bey; fukara, ulema ve meşâyih'ten gelen misafirler için inşa etmiş olduğu ve İmaret-i Nebeviye adını verdiği imaretinin odaları, hücreleri ve ahuru bulunduğu anlaşılmaktadır⁵².

İbrahim Bey İmaretinin; altısı büyük olmak üzere, halı, kilim, seccade ve benzeri 30 parça sergisi; beş yastık ve döşekten oluşan yatak takımı; dört adet büyük kazan, dört adet bakır çömlek, iki behrani, 50 bakır sahan, 50 bakır çanak, dört piyesuz (yağ tavası), dört kevgirden ibaret mutfak eşyası imaretlerin kapasitesine ilişkin bilgi veren değerli verilerdir.

İmaret görevlilerinin başında imaret şeyhi denilen bir görevli, bir aşçı, bir kilerci, bir kapıcı, bir ferraş ve bir de çanak ve asma kandiller ile muamları yakan bir kandilci bulunmaktadır⁵³.

İsmail Bey vakfiyesinde imaret şeyhinin; misafir olarak gelenlerin, eğleşenlerin, konanların mertebe ve ictimaî mevkilerini bilir, şayan-ı hürmet olanlara ikram ve hürmette kusur etmez kudret ve meziyete haiz; misafirlerle beraber oturur; hüsn-i muâşeretle bulunur; onlara takdim ettiği yemeği onlarla beraber oturur yer, bir zat olacaktır, kaydı bulunmaktadır.

Kasım Bey b. İsfendiyar Bey'in vakfiyesindeki kayıtlarda, muhterem bir misafir geldiğinde nefis yemekler hazırlamak imaret şeyhinin ve mütevellinin re'yine bağlıdır; bunlar duruma göre gereğini yapacaklardır, denilmektedir. Ardından, imaretin geliri kafi gelir ise sabah akşam olmak üzere günde iki kez; yeterli gelmez ise günde bir kez yemek pişirilecek ayrıca, imaretin yanı başındaki zaviyede gerek misafir ve gerek mukim hazır bulunan Müslüman fukarasına da yedirilecektir⁵⁴.

⁴⁹ VGMA, Def. No: 593/247/195.

⁵⁰ VGMA, Def. No: 582/255/156.

⁵¹ İ. H. Uzunçarşılı, *agm.*, 56-164.

⁵² VGMA, Def. No: 590/105/98.

⁵³ İ. H. Uzunçarşılı, *agm.*, 56-164.

⁵⁴ VGMA, Def. No: 593/247/195.

Keza İsmail Bey'in vakfiyesindeki kayıtlara göre, imarete konan misafirler, üç gün sabah akşam ziyafetle ikram ve taltif edilecekler ve akşamları hayvanlarının yaygısı verilecektir; ayrıca geldikleri saatte mevcut ne var ise, ceviz, bal, peynir vb. katıklardan kendilerinin önüne konulacaktır⁵⁵.

Vakfiyelerdeki kayıtlarda imaretlerin yanı sıra zaviyelerde de mütevazı bir şekilde gelip geçen yolculara⁵⁶, dervişlere, miskinlere, yetimlere, gariplere ve fakirlere yemek verildiği görülmektedir⁵⁷.

BİBLİYOGRAFYA

A- Yayınlanmamış Vakfiyeler

Hicri 702, Uluburlu, Hüsrev Çelebi b. Ali Çelebi Vakfiyesi, VGMA, Def. No:579/399/178.

Evâsıtı R.evvel 705, Sinop, Seyyid İsmail Gazi b. Merhum Süleyman Padişah Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/60/34.

Gurre-i C.evvel 721, Uşak, Germiyan-zade Emir Yakup Bey b. Mehmet Bey Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 592/139/116.

Evâil-i Ramazan 723, Bursa, Espurçe Hatun Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 590/207/181.

10 R.evvel 725, Germiyan-zade İshak Fakih b. Hacı Halil Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 608/296/240; ikinci bir sureti için 604/46/63.

Hicri 733, Bursa, Emir Alauddin Bey b. Osman Bey Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 608/2, s. 383, sıra: 331.

Evâhiri Şaban 733, Ali Candar Vakfiyesi, Kastamonu, VGMA, Def. No: 606/193/246.

18 Muharrem 795, Karahisar/Afyon, Ulu Arif Mehmet b. Bahauddin Mehmed Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 595/103/96.

Recep 800, Keskin/Ankara, Candaroğlu Melik İskender Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 597/98/69.

3 Şaban 833, Ankara, Emir-i Muazzam Melik Kasım b. Emiri'l-kebir Melik İsfendiyar Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 593/247/195.

Evâil-i Şevval 835, Kütahya/Eğrigöz, Ümeradan Babuk Bey b. Yakup Bey Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 1751/151.

Hicri 835; Kastamonu; İsmail Bey b. İbrahim Bey b. İsfendiyar b. Bayezid Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/255/156.

Gurre-i R.evvel 861, Kastamonu İsmail Bey b. İbrahim b. İsfendiyar Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/227/157.

Şaban 865, Kastamonu, Sultan İsmail b. Sultan İbrahim b. İsfendiyar b. Bayezid Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/228/159.

Gurre-i C.ahir 865, Kastamonu, Tacuddin İbrahim Beyzade İsmail Bey'in vâlidisi Devlet Hatun b. Abdullah Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 582/228/158.

Evâil-i Şevval 876, Kastamonu, İsfendiyar Beyzade İsmail Bey Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 628/449/233.

Evâil-i R.evvel 887, Bozok, Es-Sultan ibni's-Sultan Alauddevle Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 594/206/149.

Evâil-i Recep 897/ Bozok, Alauddevle Bey Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 594/207/151.

Evâil-i Recep 897/ Bozok, Şahrüh Bey b. Alauddevle Bey b. Süleyman b. Zülkadir Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 594/206/150.

Emirü'l-Ümera Şahrüh Bey b. Alauddevle Bey b. Süleyman b. Zülkadir Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 594/205/148.

Muharrem 906, Maraş, Sultan Alauddevle b. Süleyman Bey b. Mehmed Bey b. Nasruddin b. Zeynüddin b. Zilkadir Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 590/105/98. Kısa bir özeti VGMA, Def. No: 590/123'te yer almaktadır.

⁵⁵ VGMA, Def. No: 582/255/156.

⁵⁶ VGMA, Def. No: 582/288; ikinci bir sureti Karakayalı Fevzi Okyay'ın elinde bulunmaktadır.

⁵⁷ İ. H. Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi 724 R.evvel /1324 Mart", *Bellelen*, V/19 (Temmuz 1941), 277-288.

2 Recep 911, Maraş, Alauddevle Bey b. Süleyman b. Zülkadir Vakfiyesi, VGMA, Def. No: 608/1, s. 78, Sıra 94.

B- Yayınlanmış Olan Vakfiyeler

Göde, Kemal; "Ca'fer Bey b. El-Merhum Sultan Eratna Vakfiyesi", *Eratnalılar (1327-1381)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1994, 170-173.

Göde, Kemal; "El-Emirü'l-kebir Mehmet Bey b. El-Merhum Eratna Vakfiyesi", *Eratnalılar (1327-1381)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1994, 167-170 (Tıpkı basım resim 7).

Konyalı, İbrahim Hakkı; "Bir Hüccet İki Vakfiye: Konya'da Atabekiye Medresesi Hücceti, Karamanoğlu Alaaddin Bey'in Vakfiyesi, Melek Hatun'un Karaman'daki Hatuniye Medresesi'nin ve Türbesinin Vakfiyesi", *VD, VII (İstanbul 1968)*, 97-104 (+ hüccet ve vakfiye suretleri).

Oral, M. Zeki; "Karaman oğulları Tarihine Ait Vesikalar: Yatağan Mürsel Vakfiyesi", *Bellekten, XVIII/71 (Temmuz 1954)*, 337-345.

Oral, M. Zeki; "Karaman'da Hacı Mahmud Mescidi Darü'l-huffazi, Vakfiyesi ve Kitabeleri", *Bellekten, XXII/90 (1959)*, 213-227+ 2 Resim.

Oral, M. Zeki; "Turgut Oğulları Eserleri-Vakfiyeleri", *VD, III (1956)*, 31-64 (Metin harici 19 resim, 4 plan).

Sahillioğlu, Halil; "Ramazan oğullarından Davut Bey oğlu Mahmut Bey Vakfiyesiyle Fağfur Paşa oğlu Ali Paşa Vakfiyesi", *VD, X(Ankara, 1973)*, 136-162.

Uzluk, F. Nafiz; "Germiyanoğlu Yakup II Bey'in Vakfiyesi", *VD, VIII (1969)*, 71-111 (Metin harici 20 resim, 3 şekil, 2 fotokopi).

Uzunçarşılı, İ. Hakkı; "Çandarlızade Ali Paşa vakfiyesi: 808 H./1405-1406 M", *Bellekten, V/20 (1941)*, 549-579.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı; "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi: 24 R.evvel-1324 Mart", *Bellekten, V/19(Temmuz 1941)*, 227-288.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı; "Karaman oğulları Devri

Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmaretı Vakfiyesi", *Bellekten, I/1 (1 İkinci Kanun1937)*, 56-58, 59-91 (faks.), 92-127, 129-143 (16 Faks, Res., Pl.), 145-164 (Erklärung und Übersetzung der Stiftungsurkundun im Auszug), Topkapı Sarayı Arşivi, D. 10727.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı; "Niğde'de Karamanoğlu Ali Bey Vakfiyesi", *VD, II (1942)*, 45-80.

C-Diğer Kaynaklar ve Yayınlar

Flemming, B.; "Anadolu Beylikleri", *İA, 12/II*, 285.

Hinz, Walter; *İslam'da Ölçü Sistemleri*, çev. Sevim Acar, İstanbul 1990.

İnalçık, Halil; "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı, I (Ankara 1999)*, 37-132.

Sahillioğlu, Halil; "İkinci Keykâvüs'ün Bir Mülknâmesi", *VD, VIII (Ankara 1969)*, 57-65.

Turan, Osman; "İkinci İzzeddin Keykâvüs'e Dair Bir Temliknâme", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan*, İstanbul 1950-1955, 157-176.

Uzunçarşılı, İ. H.; "Ondört ve Onbeşinci Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi", *Bellekten, II/5-6 (II. Kanun-Nisan 1938)*, 99-106.

Yavuz, Kemal; *Şeyhoğlu Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*, Ankara 1991.

Yinanç, Refet; *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989.

Yücel, Yaşar; *XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri*, Ankara 1980.

Yücel, Yaşar; "Candaroğulları", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, VII (İstanbul 1993)*, 146-149.

Yüksel, Hasan, "Anadolu Selçukluları'nda Vakıflar", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygurlığı, I (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, (Editör:Ahmet Yaşar Ocak), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 2006, 309-325.

